

Веќе во средината на XVIII век манастират опустел. Ова мислење на Јордан Иванов го побива Душаниќ кој смета дека манастирот запустел уште кон крајот на XVII век.⁸⁾

Денешната соборна црква во манастирот со 12 куполи била подигната во периодот од 1847-51. Владимир Петковиќ истакнува дека црквата била доградена 1851 година.⁹⁾ За овој потфат биле заинтересирани еснафите од Крива Паланка. Внатрешноста на црквата ја зографисале Аврам Дичов, Димитрие Андонов Папрадишки.¹⁰⁾ Истовремено била обновена и старата манастирска еднокуполна црква Света Богородица, веројатно, подигната во XVI-XVII век,¹¹⁾ мошне интересна по својата архитектура.

Осоговскиот крај до крајот на XII век ја признавал власта на Византија. Кон крајот на истиот век оваа област потпаднала под Стеван Немања, додека бугарскиот цар Калојан веќе во 1204 година успеал да ја преземе оваа област. Во 1247 г. поново потпаѓа под Византија, сè до 1282 година кога ќе биде заземена од Милутин. Со неа ќе владеат Стеван Дечански, цар Душан, властелите Дејан и Оливер, до конечното потпаѓање под Турците во XV век.

Во својата студија за манастирот Душаниќ дава корисна хронологија на сите старешини на осоговското братство, од основањето до 1941 година кога управува арх. Алексеј Јовановиќ.¹²⁾

Најстарата служба за Јоаким Осоговски потекнува од XIII век. За неа посебно говорат во своите трудови Јордан Иванов,¹³⁾ В. Марковиќ¹⁴⁾, како и други истражувачи. Оваа најстара негова служба е сочувана во минејот за месец јули и август во Софиската народна библиотека под бр. 113. Службата е под 16 август; а҃вѣ. гї. ванне оуѣ-

роѣ сїа нїиго іѣ хї и мнїка Дивлида, и прѣподѣнаго ѿца Іоакима Саранда-порскаго. Ј. Иванов објавил само три стихире од оваа служба.¹⁵⁾ Според оваа служба, Леонтије Павловиќ, во својот дисертационен труд, заклучува дека Јоаким бил киновојски монах, а не анахорет.¹⁶⁾

Една ракописна служба се наоѓа пак во Софиската народна библиотека под бр. 112. Минејот во кој се наоѓа оваа служба покажува српска рецензија и потекло од XVI век.¹⁷⁾ Друга Јоакимова служба со наслов; Мїца а̀вгоуста, гї еже ѿ Іудеа прѣнесенїе сїго оуѣрѣса и сїго мнїка

⁸⁾ Свет. Ст. Душаниќ, ... 32.

⁹⁾ В. Петковиќ: Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа, Бгл. 1950, 292—293, 293. Смета дека манастирот постоел уште во XI век.

¹⁰⁾ Јоаким Осоговски, *Енциклопедија Ликовних уметности, Загреб*, 1944, 85.

¹¹⁾ А. Николовски, ... 65.

¹²⁾ Свет. Ст. Душаниќ, ... 36—38.

¹³⁾ Й. Иванов, ... 404.

¹⁴⁾ В. Марковиќ: Православно монаштво и манастири, Ср. Карловци, 1920, 30.

¹⁵⁾ Й. Иванов, ... 404—405.

¹⁶⁾ Леонтије Павловиќ: Култови лица код Срба и Македонаца, Смедерево 1965.

¹⁷⁾ Б. Цонев, *Опис.*, . Софија 1910, 106.

Константин Мокисијски, за кого мошне интересни известувања дал В. Мошин.²⁹⁾ Јоаким Осоговски е застапен и во Полниот месецослов од арх. Сергиј.³⁰⁾

Во еден месецослов со натпис: „Последованіе съзвѣнія въсѣлѣтнаго“, кој се наоѓа со Псалтир последователен, со потекло од XVI век српска редакција се наоѓаат тропар и кондак за Јоаким Осоговски. Овој ракопис е опишан од Цонев.³¹⁾ Во ракописите од БАН Кодов опишува пак српска редакција на Месецослов, со потекло од XVI век во кого се наоѓаат тропар и кондак за Осоговски. (Според кусите описи не можев да утврдам дали станува збор за ист текст).³²⁾

Еден славослов од ракопис со потекло од XVII век го споменува Јоаким Осоговски. Ракописот покажува српска редакција.³³⁾ Во Требникот и Месецословот од 1737 година (српска редакција), меѓу пофалбите на светците, се споменува и Јоаким Сарандапорски.³⁴⁾ Пофалба за Јоаким Сарандапорски среќаваме и во еден Требник од XVIII век, црковнословенска редација.³⁵⁾

Точното време кога живеел Јоаким Осоговски по испитувањата на Леонтије Павловиќ, не е утврдено.³⁶⁾ Јордан Иванов³⁷⁾, според вестите од Житието, смета дека живеел кон крајот на XI век или почетокот на XII, додека Цухлев јасно истакнува: „Јоаким Осоговски е бил соврѣменен подвижник на св. Гаврила Љсноовски, както тоа отчасти говори и по рано цитиранијат синаксар от 1340 година“.³⁸⁾

Неговото место на раѓање не е познато, а за тоа не дава никакви податоци ни неговото житие. Во последново е нагласено: *Г҃ъ же с҃ѣнь прѣлѣкнѣи ѿца нашъ Іоакѣмъ нѣкогѣ се Игнатію Кѣноносноу. оустрѣмив се іако звѣзда лнхвѣѣтлаа ѿ запа къ вѣстокѣ. прѣхѣднѣтъ вѣ страни г҃оры поустинны Осоговскѣ*.³⁹⁾ Првата вечер стигнал во местото Градец, во близината на Крива Паланка.⁴⁰⁾ Таму ја посетил црквата и месниот болјарин

²⁹⁾ В. Мошин-Славенска редакција ѿрѣлоа Консѣанѣйна Мокисијскоу у свѣтѣлѣосѣни визанѣиско-славенскихъ односа XII—XIII вѣјека. Зборникъ Хистѣорскоу испѣнѣнѣуѣна јѣтославенске академѣје, вол. 2, Заирѣб 1952, 43.

³⁰⁾ Архим. Сергиј: Полный месяцеслов Востока, Москва 1875, II/I, 215.

³¹⁾ Б. Цонев, Опис... Софѣя 1910, 8—9, и Ив. Гошев, ... 10—11.

³²⁾ Хр. Кодов: Опис на слав. рѣкописи в библиотекѣ на БАН, Соф. 1969— „Въ тѣже днѣъ (16 авг.) прѣгнаго вѣца на... ииѣакимъ сарадапорѣскаго“. Правописот едноеров.

³³⁾ Б. Цонев, Опис... Соф. 1910, 243.

³⁴⁾ Б. Цонев: Опис... Соф. 1923, 141.

³⁵⁾ Б. Цонев: Опис... Соф. 1923, 143. Од Крива Паланка потекнува и еден акадѣист на богородица од првата половина на XIX век. Види: В. Мошин: Словенски ракописи во Македонија, Скопје 1971, 161—162.

³⁶⁾ Л. Павловиќ, ... 28.

³⁷⁾ И. Иванов, ... 4040.

³⁸⁾ Цухлев, ... 569.

³⁹⁾ И. Иванов, ... 407.

⁴⁰⁾ Селото Градец се наоѓа на десниот брег на Крива Река на планината Модра Глава. Во него се наоѓаат остатоци од стар град. Види: Цухлев, ... 569, ф. 4.

кој го упатил Јоакима „познати гледишта Окопнице. во некое ѿ тамош-
^х ^к ^х
 ны пото сојузи. јаже обично зоват се призивањемъ Павний двакъ“, бидејќи
 патникот го помолил да му покаже некое место каде што ќе може
 мирно да пустникува.

Во посоченото место имало една скриена пештера каде што живеел
 осамотено Јоаким, но подоцна нашол друга пештера многу поскриена
 и непозната од луѓето. Таму постојано се молел, бдеел и плачел. Во
 длабока старост Јоаким го пронашле случајно двајца ловци, кои не
 успеале ништо да уловат. На другиот ден Јоаким им покажал каде
 треба да ловат. Тој ден ловците уловиле најмногу животни. Од бла-
 годарност се вратиле кај старецот и му ја понудиле еленската кожа
 за опинци, но Јоаким ја одбил. Побарал само да го посетуваат од-
 време навреме. Чудото со ловците, всушност, е и единствено чудо на
 Јоакима што го направил низ животот.

„Не малку оубв вѣкмени прѣвншоу. пакы чѣка она прѣдоста къ прѣвѣ-
^д
 вномъ видѣти го, и бѣвнѣе хотѣше ѿ него прѣетн. швѣктонне его прѣвннѣна ѿ
^х ^м
 здешны къ вѣчнѣи обывѣнѣ, и зѣлѣ вѣста къ скръви и печали ѿ прѣвѣвнѣнѣи
 его.“⁴¹⁾ Ловците низ целиот живот носеле свеќи на неговиот гроб, а по
 нивната смрт гробот на Јоаким останал непознат за другите луѓе.

Изминале повеќе години. според некои житија точно 50 годи-
 ни⁴²⁾ гробот не бил пронајден, сè до неговото откривање од страна
 на самиот Јоаким. За време на византискиот цар Манојло (1143-1180)
 бил обновен култот кон Осоговски. Свештиникот Теодор од Осмир-
 Дол⁴³⁾ слушал за подвизите на Јоаким во Осоговските Планини и са-
 миот добил желба да пустникува во истото она место каде што живеел
 Јоаким, т.е. во Сарандапор каде што слушал за пустиникот Осогов-
 ски. Монашкото име на Теодор било Теофан. Нему му се јавил на
 сон Јоаким Сарандапорски: „Сѣѣни же прѣстоупивѣ къ нему, знаменѣемъ
^м ^м ^д
 кѣтны знаменовавѣ его вѣзь ис пазѣуѣхы свое съсоу малѣ тако позлащѣнѣ и на-
 четѣ оуливати роуце свое. и помазовати емоу главоу и по лицоу и по роука.
 такожде и прѣси и бѣвнѣ его рекъ: „Идѣи чедо съ мироу бжѣю вѣвѣтѣю храниѣ.“
 По овој настан Теофан се населил во споменатото место, каде што
 станал прв игумен. Била подигната црква во чест на Јоаким Осогов-
 ски. Теофан не го знаел Јоакимовиот гроб. По долго молење гробот
 самиот му се открил со подигање на земјата откаде се раширило
 „мрѣвѣвѣоуѣнѣи цвѣти различни.“ Теофан не се осмелувал да ги пренесе
 моштите, но на сон му се јавил пак светиот: Сѣ въсакѣи потѣчанѣемъ дѣ-
^х
 нѣ ти изѣтѣи лици мое ѿ гроба, понеже цркъ велии мрѣкѣ прѣвѣде огни лѣтѣ

41) Й. Иванов, ... 409.

42) Цухлев, ... 570.

43) Во Хилендарскиот и Скопскиот препис стои: смѣвъ долъ, а во другите пре-
 писи: Осмердолъ, Осмидолъ. Види: Љ. Стојановић, ... Гласник... XXII.

представление мое въ. 44) Светиот му покажал и од кое дрво да го на-
прават неговиот „кѣвѣ.“ На Теофан му помогнале браќата. Моштите
на светиот биле свечено пренесени со пеење и славење во новоподи-
гнатата црква посветена на Јоаким. Таму се случувале разновидни чу-
деса кои ги предизвикувале и извршувале светите мошти.

Болјаринот од тоа место се налутил кога дознал дека калуѓерот
ги пренесол светите мошти самоволно во неговиот круг на владење.
Теофан му објаснил дека светиот тоа го барал од него. Кога болјар-
инот се враќал дома коњот го фрлил на земја и му се скришиле двете
нозе. Светиот Јоаким му се јавил на сон на еден од слугите негови
и му рекол да принесе некој подарок во манастирот и ќе оздраве. По
извршувањето на реченото господарот оздравел.

Во друг случај Јоаким му се јавил на сон на игуменот и му ка-
жал дека „еклисијарх“ од манастирот го крадел црковното злато и го
закопал во гумното. На другиот ден игуменот го натерал еклисијар-
хот да копа на означеното место и го нашле златото.

Повторно му се јавил Осоговски на сон на игуменот и му рекол
дека многу манастири и цркви ќе опустат под наездата на Агарените,
но неговиот манастир и неговите мошти ќе останат на истото место.

Јоаким Осоговски, според житието, бдеел над браќата од мана-
стирот. Еднаш еден свештеник, по расправата со својот колега пад-
нал во еден длабок дол. Браќата го извадиле неповреден.

Светиот често му се јавувал на сон на игуменот. Една ноќ му
кажал дека неговите калуѓери за време на постот јадат овошје за што
игуменот ги казнил браќата.

Житието го изнесува случајот на еден од браќата кој го напуштил
патот што го посочил светиот. Целиот бил исполнет со злоба и завр-
шува трагично, фрлајќи се во бездната.

Во него го среќаваме и случајот со „чръньць ѿ Велеса грѣ ѿ именѣ
Арсениѣ“. Тој се осмелил да украде од светите мошти поради што све-
тиот сакал да го казни, но сепак се смилувал. Му се јавил на сон,
јавувајќи му дека гревот му е опростен.

Крајот на житието ги изнесува зборовите на пишувачот на ис-
тото кој објаснува дека толку успеал да дознае и запише за чудата
што ги правел Јоаким Осоговски и по смртта.

И за Јоакимовите последни денови постојат повеќе мислења.
Според Јордан Иванов, кој ги споредувал верзиите на Јоакимовите
житија, Осоговски му се јавил на сон на Теофан и му рекол дека ум-
рел пред големото замрачување, пред 50 години, а не пред 8 како
што стои во некои житија, а според тоа произлегува дека моштите на
Јоаким лежеле непознати 50 година и биле пронајдени за време на
цар Манојло. Овие податоци откриваат дека Осоговски умрел кон
крајот на XI век или во самиот почеток на XII век. Кон ова мислење

44) И. Иванов, ... 412.

се придружува и Марковиќ.⁴⁵⁾ Черниговскиот архиепископ Филарет истакнува дека Јоаким умрел 1105 година, бидејќи во руските ракописи е забележано дека сончевото замрачување било на 19 март. Филарет сигурно мислел на замрачувањето кое се случило за време на Јоакимовата смрт⁴⁶⁾ Во секој случај за точното утврдување на неговото раѓање,^{46а)} како и за смртта, недостигаат конкретни историски извори. Во случајов податоците единствено ги извлекуваме од неговото житие.

Повеќето истражувачи сметаат дека Јоакимовите мошти останале во манастирот. Меѓутоа, Цухлев истакнува дека тие пропаднале кога манастирот бил разорен од Турците во 1690 година.⁴⁷⁾ Според манастирската традиција моштите останале на истото место. Кои ваквото мислење придонесува и изјавата на Осоговски кога му се јавил на сон на Теофана и му рекол дека неговите мошти нема да бидат пренесени ниту неговиот манастир некогаш ќе опустее. Леонтије Павловиќ смета дека ова пророчтво настанало за време на Косовската битка, кога моштите на Гаврил Лесковски биле пренесени во Трново.⁴⁸⁾ Во житието е истакнато дека Јоаким Осоговски не сакал ктитор на манастирот и затоа тој „и по смртта бдеел над братството“.

Во еден ракопис од XVI век се среќава податокот дека во манастирот Св. Јован Осоговски се наоѓале и моштите на пророкот Исаија,⁴⁹⁾ додека Владимир Петковиќ истакнува дека во манастирот се наоѓале и моштите на Св. Кирик, Св. Јулита и Св. Иларион Мегленски.⁵⁰⁾ Меѓутоа, Леонтије Павловиќ, кој ги разгледува вестите во врска со локалните наши светители критички, не споменува ништо за овие податоци.

Ликот на Јоаким Осоговски се наоѓа насликан во манастирот Старо Нагоричани, во монашка облека, со крст во раката, потоа во Лесново. Најубавата негова фреска се наоѓа во манастирот Псача.⁵¹⁾ Во XIV век била изработена негова фреска во манастирот Бјеловски, на реката Струма. Неговата фигура може да се види уште во манастирите: Ораховац кај Пакрац во пеќската припрага, во Журче крај Крушево.

Во околината на Крива Паланка до ден денес живеат народни преданија во врска со манастирот и Јоаким Осоговски. Во мај 1969 година во Крива Паланка ја забележав следнава легенда „Кажување за манастирот Св. Јаким Осоговски“ од Мара Серафимова:

⁴⁵⁾ Ѓордан Иванов: Първи български светители изпосници в Сѣверна Македонија и манастирѣт им, Сѣверна Македонија, исторически издиранија, София 1906, 83; и В. Марковиќ, ... 30.

⁴⁶⁾ Архисп. Филарет: Святѣе Юужних Славян, СПб. 1894, 161; и Л. Павловиќ, ... 29—30.

^{46а)} Л. Павловиќ смета дека бил роден во околината на Врање, види: Л. Павловиќ, ... 31.

⁴⁷⁾ Цухлев, ... 571.

⁴⁸⁾ Л. Павловиќ, ... 30.

⁴⁹⁾ Цухлев, ... 571.

⁵⁰⁾ В. Петковиќ, ... 292—293.

⁵¹⁾ Франц Мессепел: Стари српски споменици, Споменица Јужне Србије, Скопље, 1937, 380, (сликата на оваа фреска од 1358 г.). Во Лесново бил насликан 1349 г.,

„Сакале се Турци да го запленаат манастирот Јоаким Осоговски. И се дошле до еден километар до манастиро пашата поднаал Бџен. Не можел ни да зборува ни да мрда. Доводиле се разни лекари, но не можеле ништо да сторат. Повикале се игумен од манастира. Он му је чатил да му опрости гревови свети Јаким. Како му је чатил-он је станал на ноги и врнал је војска назад. И је донел покло на манастиро, све свила, кадифе, чоја и злато. И је казал да се не дира манастиро. До дан денас свети Јаким нам чува.“

Од најраните ракописи од XIII век,⁵²⁾ кои стигнале до нас, се чува споменот за Јоаким Осоговски, кој допира сè до најсовремениот фолклор од Кривопаланечко, во преданијата и легендите на луѓето од овој крај. Осоговскиот центар, околу споменатиот манастир, останува како културно средиште низ вековите кога во Македонија се одржувала писмената словенска традиција и покрај разновидните ропства и тешкотии кои ги наметнувал поробувачот.⁵³⁾

⁵²⁾ Најраниот спомен за Јоаким Осоговски во руските ракописи се наоѓа од XIII и XIV век.

⁵³⁾ Во изданието „Крива Паланка“ од Славчо Николовски и Бојан Митов, Скопје 1970, се наоѓаат податоци од историјата на овој крај. Во него е забележана уште една легенда во врска со Турците и Осоговскиот манастир, стр. 91.

7125
(1859)

Присийи кожнїю милостїю милостїю архїєпископа Шик. и па
триарху каскѣ четїрѣх стран.

Слѣдующїе наши пиньт понеже да всѣтъ вѣдомо в'сакомѣ
чужиноу раз'бметї сїе наши рѣкописанїе, како пожема изволю-
нїем изволи се мнѣ смѣрникомѣ Пр'санїю, архїєпископѣ Шик. и
прочим. проходити и по благодати прѣсвѣтаго и животвори-
щаго доуха даши ми власти в'сїх срьбскихѣх и поземскихѣх и
калтарскихѣх землях. и прїидущѣх здѣ къ монастырѣх Свѣтослава, и
шкреткѣ се неки (?) нестроинїе о, цркви. ещїх, пакї се състро-
инїе и изнесшїе црквиныя стварїи предъ смѣрнїю мн. И шкретѣ
се канда срьбскихѣх мѣр. в' лѣнї срьбскихѣх, в' чаша. в' дис-
коса в' нафорникѣ в' чаша велика с' поклоншом и една чаша
Гюрба Цранокина (!), в' потира, и едан велики дѣрвїи (древни
или дрвени?). в' кубота, в' рѣминци и една велика, в' тик-
вице в' рѣчки, к кадилицѣ. д' свѣтила. м. и в' крестова, едан
папуар д' кашичица. к звездице и две цаке Сїа вишо пи-
сана к са ш сребра. — И аще еше кшо доухѣ ст. настави
да приложи что светен цокен. да баписвет се. — (Г) вишо
реченїх кѣ ствар аще кто дрвнїет чешу на кѣде денїти да е
проклет и да мѣ в' сьпарница мати божїа и свѣтъ штыца
їшакум на страшноу сѣдѣ, на сѣвѣкѣблисна стражнїте и при-
лагана сьблюданте, тако да въ благиѣхъ вѣснїте Тако да всѣтъ
и проче благодать божїа вѣди сѣ вами. амин.

Писа се сїе въ в'сако ствержданїе и сьхранїнїе лет(о)
1374 д' в' а҃ѣїїс' мѣсеца в' к'а в' Свѣтослава (1686 г.)